

Exemples:

Conec molt la dona de qui parleu

e's pot sentir:

*Eixa dona la conec jo
A d'eixa dona que esteu parlant, jo la conec molt
Conec molt a d'eixa dona que digueu
Conec molt a la dona eixa de la que parleu.*

La substantivació de les proposicions de relatiu es realitza iniciant-les, si es tracta de persones, amb el pronom «qui», sol o precedit per l'article corresponent.

Exemples:

*Qui vullga vindre que es prepare
Qui no plora no mama*

Però en la parla de Silla, referit a persones es sol usar l'article corresponent seguit de la forma relativa *que*.

Exemples:

*El que vullga vindre que es prepare
El que no plora no mama*

Si es refereix a coses es sol substantivar mitjançant l'article *lo*, en compte de *el que*, tal com prescriu la normativa.

Exemples:

*Farem lo que tu digues
Lo que vàrem vore ahir va ser terrible*

On. Pronom relatiu adverbial. En la parla de Silla va precedit sempre de la preposició *a*, que reforça la idea de direcció on es va. Quan s'ha de construir amb la preposició *de*, continua usant la preposició *a* amalgamada amb *de* (*d'a on*).

Exemples:

*El poblet a on anàvem és Picassent
D'a on veniu? Venim de València*

APROXIMACIÓ ALS PRONOMS ADVERBIALS I PERSONALS FEBLES DE L'«ESPILL»

PER

ROSANA CANTAVELLA

I

VICENT MIRALLES

Ens proposem en aquest treball descriure el comportament dels pronoms adverbials i personals febles, dins el text de Jaume Roig.

Per a tal fi hem utilitzat com a text de base l'edició de Ramon Miquel i Planas,¹ que reproduïx amb fidelitat el manuscrit de la Biblioteca Vaticana. Les nostres cites —cas que no s'hi especifique el contrari— seran extretes de l'esmentada edició, que té l'avantatge supletori de presentar els versos numerats. Al vers, doncs, correspondran les xifres que precedeixen cada cita.

Donat, però, que aquesta edició és difícil de trobar, esmentarem també, al costat de cada vers citat, la pàgina on es pot trobar en l'edició més moderna de Marina Gustà,² adaptada a la grafia actual.

Roig; com veurem, en un text tan marcadament condicionat pel metre (tetrasil·labs) i la rima (consonant), es permet comptadíssimes llicències, moltes menys de les que cabria esperar-hi.

El nostre no és un treball de fitxatge exhaustiu, sinó el resultat d'un estudi a través de la lectura minuciosa del text. Les dades que oferim, per tant, s'han de prendre com a aproximatives.

Pronoms simples

La normativa actual ressenya quatre possibles formes per als pronoms febles:

- Reforçada: *em, ens, et, es, el, els, en*
davant el verb quan comença per consonant.
- Elidida: *m', t', s', l', n'*
davant el verb quan comença per vocal.
- Reduïda: *'m, 'ns, 't, us, 's, 'l, 'ls, 'n*
darrere el verb acabat en vocal.
- Plena: *me, nos, te, vos, se, lo, la, li, les, los, ho, hi, ne*
darrere el verb acabat en consonant o semivocal.

En la gramàtica actual, doncs, la forma del pronom apareix únicament supeditada a la que presenta el verb, vaja aquell darrere (imperatiu, infinitiu i gerundi) o bé davant (resta de formes verbals). En paraules de Gelabert,³ «Les formes febles del pronom personal (...) s'escriuen immediatament davant o darrera el verb, amb el qual formen una unitat fonètica.»

És fàcilment constatable que els textos clàssics no presenten aquesta exclusivitat de dependència respecte al verb. De fet, en el cas concret del text que ens ocupa, la *unitat fonètica* esmentada per Gelabert és més aviat relativa. A l'*Espill*, els pronoms febles apareixen fonamentalment condicionats per la paraula precedent, siga aquesta la forma verbal o bé una altra qualsevol. Si el mot anterior acaba en vocal plena, aleshores el pronom presenta invariablement la forma reduïda:

- v. 1.066 *Donam consell* (Gustà, pàg. 38)
- v. 879 *he, si not plau* (Gustà, pàg. 36)
- v. 1.139 *ellal convida* (G. 39)

En molt poques ocasions n'hem pogut constatar alguna excepció, justificada per necessitats mètriques:

- v. 1.866 *axi los peguen* (G. 48)

El pronom *ho*, com passa a la pronúncia general, en aquesta posició es transforma en *u*, formant diftong amb la vocal que el precedeix:

- v. 1.043 *niu sabe fer* (G. 38)
- v. 1.828 *ella paguau* (G. 48)

Ressenyam certes vacil·lacions gràfiques al manuscrit quan el pronom, darrere vocal, precedeix verbs que comencen també per vocal, i se li presenta ocasió d'unir-se tant al mot anterior com al posterior:

- v. 118 *en ques implica* (G. 26)
- v. 476 *mas no senguanen* (G. 30).

Aquestes vacil·lacions, però, no afecten el fet que el pronom s'hi veu reduït a un so consonàntic.

Si la paraula anterior acaba en consonant o semivocal, i el verb que el segueix comença per vocal, llavors el pronom sí que presenta la forma elidida:

- v. 1.454 *tot hom navia* (G. 43)
- v. 1.034 *com sacostas* (G. 38)

També en aquest cas les poques excepcions responen a necessitats mètriques:

- v. 14.746 *se aparella* (G. 205)

És de ressenyar que, com passa avui dia en la parla col·loquial, la «a» àtona del pronom femení de tercera persona, si es troba en contacte amb una «e» àtona inicial de paraula, absorbeix aquesta darrera, i així tenim casos com:

- v. 1.173 *lo fum languana* (G. 39)
- v. 1.879 *laxecutaren* (G. 48)

Per últim, si el pronom precedeix un verb començat per consonant i segueix un mot acabat en consonant, sol presentar-se'n la forma plena, i no la reforçada. És evident que no hi influeixen qüestions mètriques, ja que tant en un cas com en l'altre el pronom suma una síl·laba:

- v. 1.092 *ans me mira* (G. 38)
- v. 1.172 *menys se coneix* (G. 39)

La posició del pronom, davant o darrere del verb, generalment es correspon amb l'ús actual, però l'hipèrbaton no hi és infreqüent:

- v. 4.660 *aviay hany* (G. 85)
- v. 12.944 *sovint la crida* (imperatiu) (G. 183)

Cal esmentar també el fet que, freqüentment, acompanyant

un futur o un condicional, el pronom apareix entre els dos elements que configuren les formes d'aquests temps:

v. 6.290 *servir vos neu* (G. 103)

v. 6.101 *conexersia* (G. 101)

En aquest últim cas discrepem de la interpretació de M. Gustà: *conèxer sia* (vid. context).

A totes les observacions que hem fet en aquest apartat s'ha de tenir en compte que Roig respecta escrupolosament la pausa de final de vers.

Pronoms en combinació

Les combinacions de dos o més pronoms febles són regulades per la normativa actual d'acord amb el següent ordre:

A) es + 2.^a p. + 1.^a p. + 3.^a p. + en + hi

Si volíem establir alguna relació entre aquesta ordenació normativa i el corpus pronominal del text de Roig, observàvem que:

1) No s'hi presenten combinacions de més de dos pronoms, que d'altra banda tampoc no són massa freqüents en la parla actual. En aquest apartat, doncs, estudiarem qüestions referides exclusivament a combinacions binàries.

2) Les combinacions on apareixen els pronoms adverbials (*en, hi*) coincideixen en el seu ordre amb el que marca la normativa actual; figuraran doncs en darrer lloc, i, en el cas que es combinen ambdós, *en* precedirà *hi*.

v. 233 *per que si miren* (G. 27)

v. 1.579 *tots lam cregueren* (G. 45)

v. 1.741 *cent ni contaren* (G. 47)

v. 1.809 *nons hi triguam* (G. 47)

3) Altrament s'esdevé amb les parelles formades per pronoms de primera persona, segona persona, tercera persona i *se*.

En primer lloc, si bé l'esquema donat per la normativa inclou entre els pronoms de tercera persona el neutre *ho*, de fet a l'*Espill* aquesta forma s'aparta d'aquells pel que fa a la seua po-

sició en les combinacions amb el de primera persona, segona persona i *se* (el resultat amb el datiu de tercera persona l'estudiarem al punt següent).

El pronom *ho* en aquestes parelles apareixerà en la mateixa posició que ho fa actualment:

v. 4.581 *mo conta tot* (G. 85)

v. 32 *de graçia us ho deman* (G. 24)

v. 2.825 *o so cuydaven* (G. 61)

En canvi, la resta de pronoms de tercera persona divergeixen de la normativa actual quan es combinen amb els de primera persona, segona persona i *se*. N'hem registrat les següents combinacions:

tercera persona + *se*

v. 9.178 *puyt las conexen* (G. 138)

v. 5.205 *trençat los beu* (G. 90)

v. 136 *romp lis lo fil* (G. 26)

tercera persona + segona persona

v. 15.749 *si lat reçite* (G. 219)

v. 5.111 *lous criara* (G. 89)

tercera persona + primera persona

v. 5.031 *tal lam passava* (G. 38)

v. 10.851 *ella lans dona* (G. 158)

(En aquest cas, M. Gustà transcriu *ella'ns la dóna*, alterant l'ordre original que registra Miquel i Planas.)

No hem constatat combinacions de primera persona i *se* o de segona persona i *se*, ni tampoc primera persona i segona persona, cas aquest últim que, d'altra banda, tampoc no és usual avui dia.

Resumint, presentem un esquema d'ordenació pronominal a l'*Espill* que, com es pot veure, divergeix marcadament del que anteriorment hem ressenyat com a actualment normatiu. Entre parèntesi apareixen aquells elements de la combinació dels quals no hem pogut observar cap mostra que ens permeta d'establir quin ordre haurien de servir entre ells:

3.ª p. + (*se*, 2.ª p., 1.ª p.) + *ho* + *en* + *hi*

B) Per als casos de combinació de dos pronoms de tercera persona altres que *se*, la normativa indica l'anteposició del complement indirecte al complement directe. Aquesta ordenació actualment és vàlida en tots els casos al País Valencià. Per a la resta del domini lingüístic català s'ha de puntualitzar que quan el pronom datiu està en singular es produeixen canvis tant en la seua forma (*hi* per *li*) com en l'ordre en què apareixen el complement directe i l'indirecte.

Al nostre text, en aquest cas, els testimonis que en tenim són únicament de combinacions en què el datiu apareix en singular.

Les divergències actuals entre el valencià i la resta del domini sembla que encara no existien, i les formes que hem trobat, malgrat tractar-se d'un text valencià, s'ajusten totalment al model que discrepa del valencià actual:

v. 4.472 *nils hi contassen (li'ls)* (G. 83)

v. 7.365 *he lay llevaren (li la)* (G. 117)

v. 9.235 *tot loy donas (li'l)* (G. 139)

v. 2.605 *no loy vedava (li ho)* (G. 59)

En aquest últim cas ens trobem amb una coincidència amb l'ús de la parla no valenciana que la normativa, però, rebutja, donant com a única vàlida *li ho* per tal d'evitar les confusions entre els grups *li + lo* i *li + ho*.

Observem però una lleu diferència formal: mentre que en la parla actual la forma de la combinació és *l'hi*, a l'*Espill* apareix *lo hi*, fins i tot quan la paraula anterior acaba en vocal. La mateixa conservació de la forma plena veiem en la combinació *lo + en*:

v. 15.213 *prest lon-tragui* (G. 211)

que avui és normativament *l'en*.

Dificultats d'interpretació textual

No són rars els casos en què al manuscrit de l'*Espill* es crea, a primera vista, una ambigüitat deguda a l'aglutinació freqüent en la grafia dels pronoms febles, de la qual oferim uns exemples:

v. 3.777 *Volgues vestir*

No es tracta d'un imperfet de subjuntiu sinó d'un perfet simple pronominal: *Volgué's vestir* (G. 75).

v. 4.183 *Diu: «Som guàrdada»*

La primera persona del present d'indicatiu és sempre, en aquest text, *so*. Aquesta no n'és una variant coincident amb la forma mallorquina, sinó el resultat de l'aglutinació amb el pronom *me*: «*Só'm guardada*» (G. 80).

Donat que el text de Ramon i Miquel i Planas no en sol interpretar la grafia, i en canvi l'edició de Marina Gustà està adaptada (en la mesura d'allò possible) a la grafia actual, ressenyarem alguns casos, ambigus al manuscrit, en què discrepem de la interpretació donada per Gustà.

te vull pregar

v. 321 *tu sols publiques*

En el llarg paràgraf en què apareixen aquestos versos, l'autor demana al seu nebot que done a conèixer als imprudents els consells continguts al seu llibre. No es comprén un adverbí restrictiu (*sols*) en aquest context. Açò ja ho adverteix Miquel i Planas que entre claudàtors en dona la seua interpretació, *lols*, considerant la primera «s», doncs, com una errada. Per tant la forma seria una aglutinació dels pronoms acusatiu i datiu.

Marina Gustà («*tu sols publiques*», pàg. 28) opta per conservar la forma original, és a dir, ho considera un adverbí.

La nostra proposta d'interpretació és ben senzilla: es tractaria d'una aglutinació del demostratiu neutre *ço*, present a altres passatges del text, més el pronom datiu *els*: *ço.ls*.

* * * *

v. 534 *rient sen canten*

Roig enumera en els versos precedents els abusos que fan del marit les malvades dones (l'esclavitzen, l'espremen, el consideren un zero a l'esquerra...).

Gustà hi interpreta

rient s'encanten (pàg. 31)

Com que l'autor no mostra les dones precisament com unes

encantades, ens inclinem per considerar que el que fan és cantar, fent burla del marit:

rient-se'n canten

* * * *

*de calvacar
he homenia*

v. 1.006 *gens nontenia*

Miquel i Planas opta per interpretar-ho «no entenia». Gustà en discrepa: *gens no'n tenia* (pàg. 37).

Per a nosaltres la clau d'interpretació es troba al règim del verb (versos anteriors): d'*homenia* se'n pot *tenir* o no, però *calvacar* no sembla poder ser regit per *tenir*. En canvi, *entendre* amb complement preposicional introduït per *de*, en el sentit de «tenir coneixença clara d'una cosa», apareix registrat al diccionari Alcover-Moll ja des del segle XIV (*Lo Somni*).

Optem, doncs, per la interpretació de Miquel i Planas.

* * * *

*Ell, per fogir / volgue sortir
v. 5.878 com labraças / embaraças
lo seu spero / ab lo sacso
de la guonella*

M. Gustà ho considera com a imperfet de subjuntiu:

com l'abraçàs / embaraçàs (pàg. 98)

Pensem que l'oració temporal abasta simplement el vers *com labraças* (no *con*, que apareix en Gustà). Si consideràvem *embaraças* un imperfet de subjuntiu coordinat amb l'anterior, i pertanyent a la mateixa oració temporal, la frase no tindria verb principal. És clar doncs, per a nosaltres, que aquesta darrera forma no és més que un perfet simple pronominal, *embaraçà's*.

* * * *

*lo carniçer / ques necgligent (...)
a la fin mor: / toro u rancall
v. 6.572 los met davall*

Gustà interpreta «lo's met davall» (pàg. 107).

El diccionari Alcover-Moll ressenya un verb *esmetre* (absent al DECLC de Coromines), del qual en presenta sols un exemple, al *Consolat de Mar*: *Així los dits senyors de les naus o dels lenys són esmesos que ells no han diners*. En dona el sentit d'«arruinar, exhaurir de diners». Hi assenyala que *esmetre* també té aquest sentit en provençal antic. Ara bé, n'ofereix com a etimologia un * *exmittère*, format pel canvi de prefix de *demittère*, que significava 'abaixar' i també 'llançar a terra'.

Açò ens ha fet preguntar-nos si el verb, en aquesta oració seria *esmetre* més aviat que no *metre*, donat el significat etimològic del mot. Un *esmetre* = 'abaixar, llançar a terra', permetria d'englobar-hi també el sentit present al paràgraf del *Consolat de Mar*.

La greu dificultat que presenta aquesta hipòtesi és la grafia del text, on la «s» apareix lligada al pronom *lo*, i no a la forma *met*. Ara bé, si tenim en compte les vacil·lacions gràfiques del manuscrit, aquest fet no impossibilita la interpretació apuntada.

Descartant, doncs, pel context, que es tracte de la forma pronominal simple *los*, hi veiem dues possibilitats d'interpretació:

- Combinació pronominal *lo + es* (actualment *se'l*).
- Pronom de C. D. *lo + forma verbal esmet*.

* * * *

*de serp vol toch
v. 7.925 met las al coll*

Roig es refereix ací a l'imprudent que es fia de les dones; és com si buscara el contacte amb una serp.

Gustà adapta *las* en *llaç*: «met llaç al coll» (pàg. 123). Tot i considerant que aquesta interpretació concorda amb el sentit global del paràgraf (tractar amb dones seria com posar-se la soga al coll), ens inclinem més aviat per considerar aquest vers formant una unitat de sentit amb l'anterior, com ocorre als versos precedents i següents (*lo que si fia / trobay falsia; en ma de foll / met son coltell*).

Considerem doncs, com fa Miquel i Planas a la seua traducció castellana de l'*Espill*,⁴ que es tracta d'una combinació *se + la*, on el C. D. fa referència a la serp del vers anterior. Aquest animal seria doncs el que l'imprudent es posaria al voltant del coll (abandonant-se totalment a l'enemic).

* * * *

*Bondat alguna
sols la comuna*
v. 15.309 **sis volen tenen**

La interpretació *si's volen tenen* (Gustà, pàg. 212) és dubtosa si tenim en compte que suposa fer la forma de *voler* reflexiva, cosa que no quadra amb el context.

El que sí que apareix amb gran freqüència al text és l'expressió *si's vol* en funció concessiva.

Pensem que l'antecedent *Bondat alguna / sols la comuna* és el C. D. de *tenen*, i per trobar-se separat ha d'expressar-se mitjançant un pronom. Aquesta és, doncs, la nostra proposta d'interpretació:

*Bondat alguna,
sols la comuna,
si's vol, en tenen*

NOTES

- ¹ JAUME ROIG: *Espill o llibre de consells*. 2 volums. Edició de Ramon Miquel i Planas. Vol. I: Introducció i transcripció. Vol. II: Notes. Ed. Orbis. Barcelona, 1929-1950.
- ² JAUME ROIG: *Espill o llibre de les dones*. Edició de Marina Gustà. MOLC, Eds. 62 i La Caixa. Primera edició. Barcelona, 1978. Una altra amb idèntica adaptació —i un interessant pròleg— és la de Vicent Escrivà. Alfons el Magnànim. València, 1981.
- ³ JOAN GELABERT: *Els pronoms febles*. Teide. Barcelona, 1979 (pàg. 17).
- ⁴ JAUME ROIG: *El Espejo*. Edició de Ramon Miquel i Planas. Ed. Orbis. Barcelona, 1936-1942 (pàg. 124).

TAULA

ALGUNES CONSIDERACIONS AL VOLTANT DE L'ESTUDI DELS PRONOMS PERSONALS I RELATIUS EN EL PARLAR DE SILLA, per <i>Marinà Zaragozà Pérez</i>	5
PRONOMS PERSONALS	5
Formes fortes	5
Formes dèbils	6
Pronom recíproc i reflexiu	6
Ús de les diferents formes dels pronoms personals dèbils	7
PRONOMS RELATIUS	9
APROXIMACIÓ ALS PRONOMS ADVERBIALS I PERSONALS FEBLES DE L'«ESPILL», per <i>Rosana Cantavella i Vicent Miralles</i>	11
Pronoms simples	12
Pronoms en combinació	14
Dificultats d'interpretació textual	16

QUADERNS DE TREBALL

1

TAULA

ALGUNES CONSIDERACIONS AL VOLTANT DE L'ESTUDI DELS PRONOMS PERSONALS I RELATIUS EN EL PARLAR DE SILLA, per <i>Marina Zaragoza Pérez</i>	5
PRONOMS PERSONALS	5
Formes fortes	5
Formes dèbils	6
Pronom recíproc i reflexiu	6
Ús de les diferents formes dels pronoms personals dèbils	7
PRONOMS RELATIUS	9
APROXIMACIÓ ALS PRONOMS ADVERBIALS I PERSONALS FEBLES DE L'«ESPILL», per <i>Rosana Cantavella i Vicent Miralles</i>	11
Pronoms simples	12
Pronoms en combinació	14
Dificultats d'interpretació textual	16

Impremta Fermar, S. L.
Sant Josep de la Muntanya, 8
46008-VALÈNCIA